

אזמרה לשמך

פסקי הלכות ותשובות מפי מורנו הגאון הגדול רבי עמרם פריד שליט"א

דיני ארבעת המינים

נחלקה התיומת, נקטם ראש הלולב, נקודות שחורות שעלו באתרוג ממקרים חיצוניים

נחלקה התיומת

לולב שהוא בעל תיומת אחת, נחלקה התיומת [העלה האמצעי] ברובה, לבני אשכנז פסול, ולבני עדות המזרח אם רוב העלים שלמים, כשר. ומכל מקום מצוה מן המובחר ליטול לולב שהעלה האמצעי לא נחלק כלל.

נאמר בפסוק (ויקרא כג) 'ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפות תמרים ענף עץ עבות וענבי נחל ושמחתם לפני ה' אלוקיכם שבעת ימים', ולמדו מזה בגמרא (סוכה מא ע"א) שמן התורה מצות ארבע מינים במקדש בכל שבעת ימים ובשאר המקומות אינה אלא ביום הראשון כלשון הכתוב ולקחתם לכם ביום הראשון, אולם מתקנת חכמים שאף בשאר מקומות יטלו ארבע מינים בכל שבעת ימי החג, ומטעם זה שמצות ארבע מינים בכל שבעת ימי החג בשאר המקומות אינה אלא מדרבנן, הקלו חכמים שיש פסולים הפוסלים בארבע מינים שאינם פוסלים אלא ביום הראשון שחיובו מדאורייתא. ונחלקו הראשונים באלו פסולים הקלו בשאר ימי החג, ויסוד מחלוקתם בביאור דברי הגמרא בסוכה (לו ע"ב) ששינינו שם שאתרוג חסר כשר ביום השני, ומטעם זה אמרו בגמרא שרבי חנינא היה אוכל מעט מהאתרוג והיה יוצא בו ביום השני. וביארו הרמב"ם הרמב"ן הריטב"א והר"ן שהטעם שאתרוג חסר כשר ביום השני הוא משום שפסול חסר משום חסרון הדר הוא, ופסול של חסרון הדר אינו פוסל אלא ביום הראשון בלבד, ואולם רש"י (שם ד"ה ומשינינו) תוספות (כט ע"ב ד"ה בעינן) והרא"ש (פ"ג סימן ג) ביארו שפסול חסר משום חסרון לקיחה תמה הוא, ומשום כך ביום השני כשר הוא, שאין חסרון לקיחה תמה פוסל אלא ביום הראשון, אולם פסול של הדר פוסל בכל שבעת ימי החג.

ונמצנו למדים שנחלקו הראשונים אם חסרון הדר פוסל רק ביום הראשון או בכל שבעת ימי החג, שדעת רש"י ותוספות שחסרון הדר פוסל בכל שבעת ימי החג, ודעת הרמב"ם הרמב"ן הריטב"א והר"ן שאינו פוסל אלא ביום הראשון בלבד. ואולם עוד נחלקו אם חסרון לקיחה תמה פוסל בארבע מינים, דעת רש"י ותוספות שאין בזה לפסול נטילת ארבע מינים, ומשום כך פירשו פסול חסר משום חסרון הדר, ודעת הרמב"ם וסיעתו שחסרון לקיחה תמה פוסל הוא בנטילת ארבע מינים ביום הראשון. ולהלכה פסק השלחן ערוך כדעת הרמב"ם שחסרון הדר איחנו פוסל אלא ביום הראשון, והרמ"א פסק שחסרון הדר פוסל בכל שבעת הימים.

והנה נחלקו הראשונים האם כשנחלקה התיומת יש בו חסרון הדר או שאין בו אלא חסרון לקיחה תמה, להלכה פוסק המשנ"ב (סימן תרמה ס"ק יז) שנחלקה התיומת כשר בשאר הימים, ומדברי רעק"א שכתב שיש לחלק שפסול משום הדר פוסל רק בדבר הניכר לעין בלא התבוננות, ופסול לקיחה תמה פוסל בכל חסרון אף שאינו ניכר אלא אחר התבוננות ועיון, נראה שאחרי שהכשיר המשנ"ב נחלקה התיומת בשאר ימים ממילא מוכח שאין בו פסול הדר אלא פסול לקיחה תמה וממילא שיש להקפיד שאף נחלקה שאין רואים אלא בהתבוננות פוסל בו.

נקטם ראש הלולב

שנינו במשנה סוכה (כט ע"ב) נקטם ראשו פסול, ונחלקו הראשונים האם דין זה אמור על רוב עלי הלולב או רוב העלים העליונים, או שמא על העלה האמצעי בלבד הוא אמור שאם נחלק פסול הלולב בפסול זה. ולהלכה, דעת השלחן ערוך (סי' תרמה סע"י 1) שאין הפסול אלא כשנחלקו רוב העלים העליונים, ודעת הרמ"א שאף אם נחלק העלה האמצעי בלבד יש בו פסול זה.

ונחלקו הפוסקים בקטימה שאינה ניכרת אלא אחר התבוננות, האם פוסלת היא, שמצינו באתרוג שנקודה שחורה בחוטם פוסלת רק אם ניכרת היא בצורה רגילה בלא התבוננות, שכיון שטעם הפסול בה משום חסרון הדר, הרי שאם אינו ניכר לעין בשעת קיום המצוה, אין בכך חסרון בהדר, וכמו כן היה נראה שאף בקטימת ראש הלולב אם אינו ראה לעין בלא התבוננות, אינו פוסל.

אולם הפרי מגדים (סי' תרמה משבצ"ז סוף ס"ק 1) כתב וז"ל 'ויש להיזהר בזה טובא בעלה האמצעי לעיין ביה אם לא נקטם העלה כל שהוא ויכול להכיר בה כשמעיין בה,

וצ"ע, עכ"ל. כיוצא בזה כתב הביכורי יעקב (סי' תרמה ס"ק טז) וז"ל 'ושיעור הקטימה שפוסל הוא כל שהוא, ויש להיזהר בזה לעיין היטב אם לא נקטם כלום ובקל יכול להכיר, עכ"ל. הרי מפורש בדבריהם שפסול נקטם ראשו הוא בכל קטימה ואף זו שאינה ניכרת אלא בעיון ובהתבוננות. ולכאורה לדעת רבי עקיבא איגר אם אינו ניכר אלא בהתבוננות אין בו פסול זה, שאין לפסול אלא כאשר חסר בו בהדר, וצריך עיון בזה. ושאלה מעשית היא מאד בהרבה לולבים שהקטימה אינה ניכרת.

נקודות שחורות שעלו באתרוג

ממקרים חיצוניים

נקודה שחורה אחת בחוטם האתרוג, פוסלת, ואם הנקודה נמצאת למטה מחוטם האתרוג, אם נמצאת בשתיים או שלוש מקומות, פוסלת ובמקום אחד אינה פוסלת. ואולם פסול זה של נקודות שחורות הוא רק כאשר נראות הן לעין בלא התבוננות, אבל אם ניכרות רק ע"י עיון והתבוננות אין זה פוסל.

והנה מצינו לענין פסול של 'עלתה בו חזזית' שדינו כנ"ל שבחוטם פוסל בכל שהוא, ולמטה מהחוטם פוסל בשתיים או שלוש מקומות.

ובביאור הדברים נראה בפשיטות, דיסוד הפסול בחזזית מוכח בכמה מקומות (ויבואר להלן אות טז) שהוא משום שהחזזית היא מחלה הקיימת בפרי ומחלה זו שבפרי נחשב לחיסרון בדין הדר. ומשום כן גם מצינו במבי"ט (הובא במ"ב ס"ק מט) שחזזית אינו פסול אלא כשישנן שתי חזזיות ולא בחזזית אחת, וביאור הדבר שמחלת הפרי היא רק בגרמת שתי חזזיות ולא באחת. ולפי זה הרי פשוט מאוד דכל שידוע שהחזזיות באו שלא מחמת מחלה זו אלא ע"י גורם חיצוני שהקוצים עוקצים האתרוג, אין בכך לפסול האתרוג. ולכאורה נראה שאין קולא זו אלא לענין פסול חזזית, אבל פסול מראה של נקודות שחורות, שפסולו משום הגריעותא בשינוי המראה, פסול הוא אף כאשר נעשה ממקרים חיצוניים, שסוף סוף מראהו רע ואין חילוק אם מחמת עצמו או מחמת מקרה חיצוני, בכל אופן אין זה הדר ופסול הוא.

אולם בשו"ע הרב מבואר לא כן, שכתב הגר"ז (סי' תרמח סעי' כג) שאף לענין נקודות שחורות שייך היתר זה שאם באו הנקודות מחמת סיבה חיצונית אין זה פוסל את האתרוג כמו לענין חזזית. ומדברי שו"ע הרב מוכח שיסוד ההיתר בחזזית העולה מחמת מקרים חיצוניים אינו מחמת שאין זה מחלה באתרוג אלא טעם אחר יש בו

אשר יש בטעם זה להתיר אף לענין פסול שינוי מראה של נקודות שחורות. [ונראה מדבריו שהוא יסוד בשינוי מראה שדוקא אם גוף האתרוג נשתנה יש בו פסול של הדר, אבל כשגוף האתרוג יש לו מראה הדר ורק שנגרם לו צבע ומראה חיצוני אין זה משפיע על שם הפרי עצמו].

אולם מדברי החתם סופר נראה שנחלק על השו"ע הרב בזה, שכתב בחידושיו (סוכה לו ע"א) דשינוי מראה האתרוג הבא ע"י משמוש הידים דמצוה אין לפוסלו כיון שזהו הדרו שמשמשים בו למצוה. והנה אי נימא דגם בשינוי מראה איכא להאי קולא דבאינו מגוף האתרוג כשר, א"כ למה הוצרך לטעם זה שמשמוש דמצוה זהו הדרו, תיפו"ל משום שאין השינוי בא מחמת גוף האתרוג אלא הוא מדבר חיצוני של משמוש הידים [ולטעם זה גם משמוש שלא לצורך מצוה כשר]. ומוכח לכאורה שדעת החת"ס שבשינוי מראה גם שינוי ע"י דבר חיצוני נחשב לשינוי הפוסל. וכן משמע באמת במ"ב שלא הזכיר קולא זו אלא לענין חזזית.

[ויש לדון לדחות ראייה זו מהחת"ס דמשמוש הידים גם נחשב כשינוי הבא מחמת גוף האתרוג ומשום ששינוי הצבע אינו שייך לגוף משמוש הידים ורק שהמשמוש בידים גורמות לרטיבות המשפיעה על צבע האתרוג אבל זהו כההליך טבעי ואינו נחשב לדבר חיצוני הגורם לשינוי מראה].

והנה בזמנינו רוב הנקודות השחורות באות מחמת הריסוס [ועינינו הרואות שבשנת השמיטה שאין מרססים הנקודות השחורות אכן מעטות מאוד], ולהמבואר עולה לן לדינא, לדעת החת"ס וכפי שנראה בפשיטות במשנ"ב (שלא הזכיר קולא זו אלא גבי חזזית), יש לפסול גם נקודות שחורות אלו הבאות ע"י הריסוס, כיון שכלפי פסול שינוי מראה ליכא הקולא דאינו מגוף האתרוג. אולם לדעת שו"ע הרב יש להכשיר נקודות שחורות אלו, מאחר והן באות מחמת גורם חיצוני של הריסוס, ואינן מגוף האתרוג.

ברכת ישר כח להרב רוני
ליקר שליט"א על סיועו
בהדפסת הגליון

לתרומות והנצחות, להערות
והארות, ולקבלת העלון במיל ניתן
ליצור קשר 052-7175517
a0527175517@gmail.com

ברכת ישר כח להרב נועם
יהודה שליט"א על סיועו
בהדפסת הגליון